

Vergaderjaar 2007–2008

31 250

Beleidsbrief Ontwikkelingssamenwerking

Nr. 23

¹ Samenstelling:

Leden: Van Gent (GroenLinks), Van der Staaij (SGP), Poppe (SP), Snijder-Hazelhoff (VVD), ondervoorzitter, Depla (PvdA), Van Bochove (CDA), Koopmans (CDA), voorzitter, Spies (CDA), Van der Ham (D66), Van Velzen (SP), Haverkamp (CDA), De Krom (VVD), Samsom (PvdA), Boelhouwer (PvdA), Roefs (PvdA), Neppéus (VVD), Van Leeuwen (SP), Jansen (SP), Van der Burg (VVD), Van Heugten (CDA), Vermeij (PvdA), Madlener (PVV), Ouweland (PvdD), Bilder (CDA) en Wiegman-van Meppelen Scheppink (ChristenUnie).

Plv. leden: Duyvendak (GroenLinks), Van der Vlies (SGP), Polderman (SP), Remkes (VVD), Jacobi (PvdA), Hessels (CDA), Koppejan (CDA), Ormel (CDA), Koşer Kaya (D66), Leijten (SP), Schreijer-Pierik (CDA), Kamp (VVD), Timmer (PvdA), Waalkens (PvdA), Vos (PvdA), Zijlstra (VVD), Langkamp (SP), Gerkens (SP), Van Beek (VVD), Schermers (CDA), Besselink (PvdA), Agema (PVV), Thieme (PvdD), Vietsch (CDA) en Ortega-Martijn (ChristenUnie).

² Samenstelling:

Leden: Van Bommel (SP), Van der Staaij (SGP), Wilders (PVV), Waalkens (PvdA), Van Baalen (VVD), Cörüz (CDA), Ormel (CDA), voorzitter, Ferrier (CDA), Van Velzen (SP), De Nerée tot Babberich (CDA), Blom (PvdA), Eijssink (PvdA), Van Dam (PvdA), Dezentjé-Hamming (VVD), Irrgang (SP), Knops (CDA), Boekestijn (VVD), Voordewind (ChristenUnie), Pechtold (D66), ondervoorzitter, Van Gennip (CDA), Ten Broeke (VVD), Peters (GroenLinks), Van Raak (SP), Gill'ard (PvdA) en Thieme (PvdD).

Plv. leden: De Wit (SP), Van der Vlies (SGP), De Roon (PVV), Vermeij (PvdA), Van Miltenburg (VVD), Orntzigt (CDA), Spies (CDA), Roland Kortenhorst (CDA), Jasper van Dijk (SP), Ten Hoopen (CDA), Besselink (PvdA), Leerdam (PvdA), Arib (PvdA), Neppéus (VVD), Lempens (SP), Schermers (CDA), Griffith (VVD), Wiegman-van Meppelen Scheppink (ChristenUnie), Koşer Kaya (D66), Jonker (CDA), Van Beek (VVD), Vendrik (GroenLinks), Gesthuizen (SP), Samsom (PvdA) en Ouweland (PvdD).

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 7 augustus 2008

De vaste commissie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer¹ en de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken² hebben op 2 juli 2008 overleg gevoerd met minister Cramer van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en minister Koenders voor Ontwikkelingssamenwerking over:

- **de brief van de minister van VROM d.d. 27 november 2007 inzake klimaatakkoord Gemeenten en Rijk 2007–2011 (31 209, nr. 9);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 3 januari 2008 inzake Internationale Leefomgevingsagenda (onderdeel klimaatbeleid en duurzame ontwikkeling) (21 501-08, nr. 263);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 25 januari 2008 inzake rapport CE Delft onderzoek bij gemeenten en bedrijven naar de uitvoering van de voorschriften energiebesparing (29 383, nr. 86);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 10 maart 2008 inzake uitvoering pilots Natuurlijke Klimaatbuffers 2007 (31 200 XI, nr. 94);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 29 april 2008 inzake Internationaal Klimaatbeleid (30 495, nr. 4);**
- **de brief van de ministers voor OS en VROM d.d. 8 mei 2008 inzake Kabinetsreactie evaluatierapport over bijdrage Clean Development Mechanism en Activities Implemented Jointly aan duurzame ontwikkeling (31 250, nr. 13);**
- **de brief van de ministers van VROM en OS d.d. 16 mei 2008 inzake kabinetsbrede aanpak duurzame ontwikkeling (30 196, nr. 32);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 23 mei 2008 inzake toezeggingen AO Duurzaam Inkopen van 27 maart 2008 (30 196, nr. 33);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 3 juni 2008 inzake terrasverwarmers (31 209, nr. 31);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 12 juni 2008 met antwoorden op de vragenlijst inzake klimaatcompensatie (31 209, nr. 32);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 23 juni 2008 houdende**

- de geannoteerde agenda van de gecombineerde informele raad voor Milieu en Energie (21 501-08, nr. 282);**
- **de brief van de minister van VROM d.d. 25 juni 2008 met reactie op klimaatwet (31 209, nr. 34);**
 - **de brief van de minister van VROM d.d. 25 juni 2008 met aanbieding verslag Milieuraad 5 juni 2008 te Luxemburg (21 501-08, nr. 283);**
 - **de brief van de minister van VROM d.d. 1 juli 2008 inzake de motie-Poppe, de motie-Samsom en toezeggingen inzake klimaatbeleid en duurzaamheid (31 200 XI, nr. 133).**
- Van dit overleg brengen de commissies bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissies

Mevrouw **Spies** (CDA) stelt drie vragen naar aanleiding van de catwalk met 1001 klimaatoplossingen die op 18 juni in het Kamergebouw is gehouden. Ten eerste, wil de minister ondernemers helpen om de obstakels te slechten waar zij tegenaan lopen?

Ten tweede, steunt de minister het idee van de stratencompetitie voor de meest energiezuinige straat van Nederland? Het is cruciaal om klimaatinitiatieven meer in de schijnwerpers te zetten, omdat goed voorbeeld doet volgen.

Ten derde, brancheorganisaties en overheid moeten samen het mkb wijzen op hun verantwoordelijkheden en kansen. Ziet de minister de kansen bij het mkb? Herkent zij de klacht dat SenterNovem zich te weinig op het mkb richt en hoe stuurt zij SenterNovem aan?

Terecht wil de regering komen tot een concretisering van de paragraaf Duurzaam moet je doen, maar het gaat om wat er concreet gebeurt. Het CBS is gevraagd om een duurzaamheidsmonitor te ontwikkelen, maar er bestaat al een boekje Index voor een duurzame samenleving. Kan de minister de initiatiefnemers hiervan niet in contact brengen met het CBS? Het is de vraag of de capaciteitsopbouw voor het Clean Development Mechanism (CDM) en de opkoop van emissierechten strikt gescheiden moeten blijven. Kunnen de kabinetsvoorstellen hierover nader worden geconcretiseerd? De bevindingen uit het evaluatierapport over het CDM moeten in de praktijk worden gebracht. Andere landen mogen geen mooie sier maken, terwijl Nederland al het voorbereidende werk heeft gedaan. De aanbevelingen uit de evaluatie kunnen pas vanaf 2012 worden toegepast, maar hoe kunnen bedrijven in ontwikkelingslanden nu al profiteren van de bevindingen?

Het kabinet formuleert 24 speerpunten voor het internationale klimaatbeleid. Is dit niet wat veel? Wat moet eind dit jaar de stand van zaken zijn op de klimaatconferentie in Poznan? Wat is de inzet van de EU en Nederland op weg naar de klimaattop in Kopenhagen?

Er mag niet te gemakkelijk worden gezegd dat bovenop officiële ontwikkelingshulp en de bestaande financiële middelen weer nieuwe financiële stromen beschikbaar gesteld moeten worden. Een strikte scheiding van fondsen laat kansen op synergie liggen. Te gemakkelijk wordt gedacht dat de veilingopbrengsten van emissierechten vanaf 2013 de kosten zullen dekken die ontwikkelingslanden moeten maken. Het kabinet zet terecht in op het slim terugsluizen van de veilingopbrengsten naar bedrijfsleven en consument. Oormerking van een deel van de veilingopbrengsten voor adaptatiemaatregelen is bespreekbaar. De veilingopbrengsten mogen niet worden beschouwd als een potje «algemene middelen».

Wat is de stand van zaken van de uitvoering van de projecten voor duurzame energie in ontwikkelingslanden, waarvoor het kabinet 500 mln. heeft gereserveerd? Als sprake is van onderbesteding, kunnen deze middelen aan adaptatie worden besteed.

Het is triest dat er nog geen afspraken zijn gemaakt over het veilen van emissierechten in de periode tot 2012. Het afgesproken tijdschema wordt

nu niet gehaald. Dat is een risico, niet alleen omdat moet worden geëffend om het veilen vanaf 2013 goed te laten verlopen, maar ook om het vertrouwen van het bedrijfsleven in veilen en emissiehandel als middel voor CO₂-bestrijding te behouden.

De heer **Samsom** (PvdA) is blij dat de bouw van twee van de vijf geplande nieuwe kolencentrales in Nederland is afgeblazen en heeft er alle vertrouwen in dat de bouw van de overige drie ook niet doorgaat. De mede door de politiek aangejaagde CO₂-prijs maakt koleninvesteerders onzeker en geeft investeerders in duurzame energie de wind in de rug. Het Europees klimaatbeleid houdt stand, ondanks de pogingen van een deel van het bedrijfsleven om het te saboteren. Wel is er reden tot zorg, want sinds Bali is de voortgang stilgevallen. Hoe trekken de ministers de onderhandelingen in Poznan vlot? Hoe anticiperen zij op de nieuwe Amerikaanse president?

Hoe ziet het plan eruit dat minister Cramer tijdens de komende informele Milieu- en Energieraad van de EU samen met enkele Europese collega's wil lanceren voor de financiering van de afspraken die vallen onder het Klimaatverdrag? Nederland moet hierin het voortouw houden.

Hoe verloopt de besteding van de 500 mln. die is gereserveerd voor duurzame-energieprojecten in ontwikkelingslanden? Als die niet goed verloopt, kan het geld worden besteed aan adaptatie.

De kabinetsreactie op het evaluatierapport over het CDM is te algemeen. Willen de ministers toezeggen dat zij een diepgaande foutenanalyse gaan uitvoeren en met een plan van aanpak komen om die fouten in de toekomst te voorkomen?

Wat vinden de ministers van de voorstellen van Greenpeace en de Interkerkelijke Coördinatiecommissie Ontwikkelingsprojecten (ICCO) om het herbebossingsmechanisme te verbeteren?

Kan de minister van VROM echt niet meer initiatieven bedenken om mensen te verleiden tot een duurzamer gedragspatroon? Zij moet een strategie bedenken, vergelijkbaar met het antirookbeleid van de afgelopen jaren, die uiteindelijk een mentaliteitswijziging teweegbrengt.

De heer **Jansen** (SP) vindt het opmerkelijk dat de minister van VROM geen meerwaarde ziet in de ontwerpklimateetwet van de milieubeweging. Door de wet zou het kabinet verplicht worden om langetermijndoelen te koppelen aan jaarlijkse tussendoelen en om een deugdelijke financiering te regelen. Wil de minister alsnog serieus ingaan op de wet en zijn specifieke uitwerking?

Om stappen vooruit te zetten in Poznan, moeten China en India ervan worden overtuigd om de klimaatdoelstellingen te onderschrijven. Wat heeft de Europese Unie het afgelopen jaar specifiek gedaan om hen zover te krijgen?

Wat is de stand van zaken van de uitvoering van de Verklaring van Texel? Hoeveel gemeenten hebben al afspraken gemaakt met woningcorporaties over energiebesparende projecten? Hoeveel gemeenten hebben hun energieambities al aangescherpt voor aanbestedingen, nieuwbouw en renovatie? Welke concrete resultaten heeft het kabinet de afgelopen jaren op dit terrein geboekt? In de gezondheids- apk's die gemeentelijke gezondheidsdiensten gaan uitvoeren in schoolgebouwen, zouden ook veiligheids- en energieaspecten moeten worden getoetst. De gemeenten zouden naast de schoolgebouwen ook hun eigen gebouwen moeten doorlichten.

De heer Jansen is tegen een verplicht energiebesparingsonderzoek voor het mkb. Wel moet de overheid meer projectsteun geven aan kennisontwikkeling per bedrijfstak, bijvoorbeeld via het Energiecentrum mkb, dat de kennis vervolgens via quick scans kan uitdragen. De terugverdientijd van dit soort onderzoeken is erg kort.

Wanneer zijn de vijf projecten klaar die in het kader van de pilot natuurlijke klimaatbuffers zijn gestart? Het monitoren van deze projecten moet beter worden afgestemd op hun duur, anders kunnen de effecten niet worden gemeten. Bovendien lijkt drie jaar te kort om de effecten te monitoren.

Nederland past het CDM op relatief grote schaal toe en is daarom moreel verplicht de CDM-projecten te verbeteren. Terecht stelt het kabinet dat er een verschuiving van investeringen moet plaatsvinden naar kleinere landen. Ook de 500 mln. die het kabinet reserveert voor duurzame-energieprojecten, moet hiervoor worden ingezet. Kan het minimumaandeel van projecten in kleinere landen worden verhoogd om een evenwichtiger balans te krijgen? De minister van VROM geeft onvolledige uitwerking aan de motie-Poppe over eenduidige richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, want zij verbetert alleen de rapportageverplichtingen en de transparantie. Waaraan moeten ondernemingen voldoen om zich te mogen afficheren als duurzaam?

De heer **Duyvendak** (GroenLinks) betreurt dat het maatschappelijke gevoel van urgentie rond het klimaatprobleem wegebt, terwijl er juist signalen zijn dat het probleem ernstiger is dan het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) heeft berekend. Is het IPCC niet te veel uitgegaan van gemiddelden? Moeten de doelstellingen niet worden aangescherpt? Onderkent het kabinet de signalen?

Wat vindt de minister van de uitspraak van Yvo de Boer in NRC Handelsblad dat de Westerse landen te weinig initiatief tonen? Het Westen krijgt alleen steun van de ontwikkelingslanden voor een wereldwijde klimaat-aanpak als het zelf het goede voorbeeld geeft.

De magere reactie op de ontwerp-klimaatwet is een teken dat het kabinet zich niet wil binden aan harde doelstellingen.

Het kabinet hoort onverantwoorde consumptie, zoals de jacuzzi in de tuin, tegen te gaan, bijvoorbeeld door een strafheffing van 1000%.

De getallen achter de kabinetsdoelstellingen voor het internationale beleid ontbreken. Weet het kabinet al hoe de «meetbare acties» voor ontwikkelingslanden vorm krijgen? Is het kabinet het met hem eens dat 0,2% van het bnp moet worden besteed aan adaptatiekosten? Wat is de stand van zaken van het technologiefonds?

De heer Duyvendak vraagt om een reactie op zijn amendement om 1 mln. te reserveren voor het monitoren en in kaart brengen van de ontbossing. Dit geld is toegezegd door de regering. Hoe denkt de minister voor OS over de mechanismen tegen ontbossing, zoals fondsvorming, marktmechanismen of een combinatie hiervan?

Wil het kabinet zich inzetten voor een keurmerk voor «klimaatneutrale» programma's in de luchtvaartbranche?

Mevrouw **Neppérus** (VVD) vindt de twee kernvragen voor het duurzaamheidsbeleid: hoe wordt ervoor gezorgd dat er meer efficiënte producten komen en hoe worden klimaatinitiatieven van de grond geholpen? Ondernemers lopen vaak tegen problemen op, ondanks alle goede bedoelingen. Ook klagen veel ondernemers over SenterNovem.

Het is acceptabel om sancties tegen landen in te stellen om de internationaal afgesproken 20% CO₂-reductie te realiseren. Belangrijke vraag is hoe industriële ondernemingen ertoe bewogen kunnen worden om schoner te produceren, zonder ze uit Nederland weg te jagen. Daarbij kan gedacht worden aan een benchmark.

Hoe krijgt het duurzame inkoopbeleid van de overheid concreet vorm?

Alle Europese landen maken terugtrekkende bewegingen als het gaat om de invoering van klimaatmaatregelen. De inzet mag niet wegzakken.

Hoe stimuleert het kabinet de invoering van betere producten? Het kabinet moet vaart zetten achter de onderhandelingen over betere producten en emissie-eisen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD) complimenteert de bewindslieden, omdat onder hun aanvoering een kabinetsbrede aanpak voor duurzame ontwikkeling op papier is gezet. Zij steunt de kabinetswens om de duurzaamheidsaanpak internationaal uit te dragen en onderschrijft de uitgangspunten om sociale dilemma's te doorbreken door regelgeving voor consumenten en verduurzaming van het aanbod. Het is goed dat het kabinet erkent dat de productie van dierlijke eiwitten een groot beslag legt op het ecosysteem.

Na debatten met de minister van LNV en tegenstrijdige geluiden uit het kabinet bestaat de indruk dat het doel om de productie en consumptie van eiwitten binnen de draagkracht van het ecosysteem te houden, niet werkelijk wordt gedragen binnen het kabinet. Wat streeft het kabinet nu na?

De minister van LNV wilde pas na aandringen van het parlement in haar speech bij de high-level conference van de FAO over voedselzekerheid een zin wijden aan de noodzaak tot verduurzaming van de westerse eiwitproductie- en consumptie. Waarom moet het parlement zo drammen om het kabinet zijn eigen beleid te laten nastreven?

Volgens het kabinet is een transitie nodig naar de consumptie van dierlijke eiwitten naar duurzaam geproduceerde dierlijke en plantaardige eiwitten. Volgens de Vrije Universiteit is echter één derde van de eiwitconsumptie overmatig en moet voor een echt duurzaam consumptiepatroon de dierlijke-eiwitconsumptie met twee derde omlaag. Is het kabinet bereid om scherpere doelstellingen te formuleren?

De doelstelling van 40% biologische producten voor de catering verdient aanscherping. Klopt het dat de catering op het ministerie van LNV 100% biologisch is? Zo ja, dan moet dat ook elders kunnen.

Mevrouw **Wiegman-van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie) steunt de ambities van de minister van VROM om de Europese emissiereductie van broeikasgassen te verhogen. Zij vraagt zich wel af wat een succesvol klimaatakkoord is. Onder welke voorwaarden verhoogt de EU haar emissiedoelstellingen naar 30%? Zijn de voorstellen die de minister doet tijdens de Informele Milieu- en Energieraad voldoende om dit doel te halen? Wat betekent dit voor de gelden voor ontwikkelingsamenwerking? Niet al dit geld mag worden ingezet voor klimaatdoelstellingen. Kan een deel van de ETS-veilingopbrengsten (Emissions Trading Scheme) worden gebruikt om adaptatie in ontwikkelingslanden te financieren?

Hoe krijgt de met gemeenten afgesproken klimaattoets op wetgeving vorm? Moet worden gedacht aan een verplichting zoals nu ook al geldt voor de watertoets? Geldt de toets voor alle wetten?

Het Rijk wil 100% duurzaam inkopen in 2010 en gemeenten volgen in 2015. Waarom volgen de gemeenten zo laat? De doelstelling van 1,5% voor energiebesparing voor de openbare ruimte is zuinig. Waarom is niet de algemene doelstelling van 2% gekozen?

De opname van Reduced Emission from Deforestation (RED) in de CO₂-emissiehandel kan het perverse effect hebben dat ontbossing wel wordt voorkomen, maar dat landen hun eigen uitstoot niet beperken. Het kan ook de jonge ETS-markt verstoren. Een ander pervers effect kan zijn dat landen die veel hebben ontbost, het meeste geld krijgen. De organisatie die voor RED is vereist, ontbreekt bovendien vaak in de desbetreffende landen. Geld komt niet terecht bij lokale bevolkingsgroepen, die eerlijk moeten kunnen meedelen. Ten slotte zijn ook de referentiegegevens erg onzeker. Er moet een betalingssysteem van vermeden ontbossing komen dat de huidige reductiedoelstellingen aanvult. Dan ontstaat geen extra emissieruimte voor fossiele CO₂. Dit extra percentage kan verhandelbaar zijn en in een fonds worden gestopt voor het tegengaan van ontbossing en verplaatsing van ontbossing tussen regio's in een land of mondiaal. Wat is de inzet van de ministers op dit punt? Hoe betrekken de ministers de belangen van biodiversiteit en de lokale bevolking bij een eventueel REDD-mechanisme? Waarom steunt de EU het

voorstel van Panama niet om RED te toetsen aan de belangen van de inheemse bevolking? Willen de ministers toezeggen dat zij dit punt inbrengen in de volgende VN-milieuconferentie in Ghana?

Vindt de minister voor OS de betrokkenheid van en waarborgen voor de lokale bevolking belangrijke randvoorwaarden voor zijn financiële steun aan de Forest Carbon Partnership Facility van de Wereldbank?

Het kabinetsbeleid inzake «Duurzaam doen» is goed. Is het echter verstandig om te investeren in de CO₂-afvang en -opslag, terwijl dit slechts een tussenstap is in de energietransitie? Maatschappelijk draagvlak is een belangrijke voorwaarde, maar hierbij moet niet worden gesproken in termen van resultaten. Kan de minister een goede kosten-batenanalyse van dit instrument aan de Kamer voorleggen?

Wanneer is de strategie voor een duurzamere bedrijfsvoering klaar? Hoe wordt de maatschappelijke dialoog concreter gemaakt en gemonitord? Hoe krijgt het uitdragen van streefdoelen bij duurzaam inkopen concreet vorm? Er moet worden gegarandeerd dat de overheid geen producten inkoop die zijn gemaakt door kinderarbeid. Waarom wil de minister bepaalde ILO-normen (International Labour Organization), zoals veiligheid, slechts selectief toepassen? Als Europese aanbestedingsregels belemmerend zijn, moet daarover op Europees niveau gesproken worden. Waarom komt er geen heffing op terrasverwarmers? Dit kan ook via de EU geregeld worden.

De heer **Madlener** (PVV) is blij dat er steeds minder aandacht is voor de klimaatopwarming.

Is de minister van VROM bereid om af te zien van de aanscherping van de EPC-norm (Energieprestatiecoëfficiënt) naar 0,6, zolang niet zeker is dat die niet ten koste gaat van het binnenhuisklimaat?

Is de minister bereid om het verplichte energiebesparingsonderzoek voor bedrijven te schrappen? Het levert slechts administratieve lasten op.

Het is goed dat de milieuconferentie op Bali een complete mislukking is geworden. Door de hoge olieprijs is iedereen al bezig met energiebesparing en veroorzaakt alles wat er aan klimaatbeleid bovenop komt onnodige schade aan de economie en welvaart. Een wereldwijd probleem kan alleen wereldwijd worden opgelost. Als Europa dat alleen doet, heeft dat alleen nadelige gevolgen voor zowel de Europese welvaart als voor het klimaatbeleid. Hierdoor zal de conferentie van Kopenhagen waarschijnlijk mislukken.

Is de minister bereid om het CDM te stoppen? Het is beter om geld te investeren in het Nederlandse bedrijfsleven dan in dat van andere landen.

Wanneer komt er een einde aan de onzinnige klimaatmaatregelen? Nu komt er weer een efficiëntieonderzoek naar de terrasverwarmer.

Is de importheffing op spaarlampen uit China al beëindigd? Het is een slecht idee om de ontbossing in kaart te brengen, want dan ziet iedereen dat Nederland het meest ontboste land ter wereld is. Zo kan Nederland niet aan andere landen uitleggen dat zij geen bossen mogen kappen.

Wil de minister een overzicht toezeggen van alle directe en indirecte kosten van het klimaatbeleid?

Antwoord van de bewindslieden

De **minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer** zegt dat het bedrijfsleven veel doet aan duurzame productie. Dat komt deels vanuit het bedrijfsleven zelf en deels door externe druk van de op komst zijnde ecodesignrichtlijn en regelgeving in het algemeen. Bovendien groeit de markt voor duurzame producten doordat de overheid en de consument duurzaam inkopen. Industriesectoren hebben zich in de Meerjarenaafpraak 3 geëngaat aan de doelstellingen van 2% energiebesparing per jaar en een 30% CO₂-reductie. Daarnaast zijn er nog vele andere initiatieven om de milieuefficiënte productie te bevorderen.

Na het sluiten van het Klimaatakkoord tussen Rijk en gemeenten zijn per gemeente trekkers benoemd. Dit zijn ervaringsdeskundigen op een van de zes thema's uit het akkoord. Zo ontstaat één groot duurzaamheidsexperiment van 400 gemeenten. Naast de BANS-gelden (BestuursAkkoord Nieuwe Stijl) zijn innovatiebudgetten beschikbaar gesteld voor gemeenten. De minister wil na de zomer met de gemeenten laten zien wat er is bereikt, zodat anderen het goede voorbeeld volgen.

Na de zomer worden aparte afspraken gemaakt met MKB-Nederland. Gemeenten kunnen in het kader van Wet milieubeheer 40 000 mkb-ondernemingen verplichten om energiebesparende maatregelen te nemen die zich binnen vijf jaar terugverdienen. De overheid zal samen met het Energiecentrum mkb en SenterNovem sectoren voorlichten over de top 10-maatregelen. Na een jaar wordt gecontroleerd of mkb-ondernemingen zich aan de wet houden. De koplopers per branche worden ingezet als ambassadeurs om andere bedrijven te stimuleren.

De stratencapaciteit is een goed idee om energiebesparing onder particulieren te stimuleren. De minister brengt dit soort initiatieven onder de aandacht van gemeenten, want het is hun taak om deze te organiseren. Met de bouwsector en de installatiebranche zijn afspraken gemaakt om stapsgewijs tot klimaatneutrale woningen te komen in 2020. In dit kader is het programma «Meer met Minder» gestart. De minister voor Wonen, Wijken en Integratie maakt nog afspraken met de corporaties.

Gezondheidsaspecten worden op basis van de opgedane ervaringen verbeterd.

Terrasverwarmers en opblaasbare jacuzzi's in de tuin zijn allereerst een gemeentenzaak en daarnaast moeten zij onderwerp zijn van een maatschappelijke discussie. Om die discussie concreet te maken en tot oplossingen te komen, heeft de minister een prijsvraag uitgeschreven voor de meest klimaatvriendelijke terrasverwarmer.

Met gemeenten zijn afspraken gemaakt om scholen actief te betrekken bij het programma voor energiebesparing en om maatregelen te nemen voor CO₂-reductie.

De Index voor een duurzame samenleving is gebruikt bij het opstellen van het kabinetsbeleid voor duurzame ontwikkeling. De analyse is goed, maar te complex voor de zes thema's waarop het kabinet zich wil richten. Het speerpunt Voedseldiversiteit, voedsel en vlees van het kabinetsbeleid voor duurzame ontwikkeling wordt uitgewerkt in de nota voedsel en consument die dit najaar verschijnt.

De gemeenten volgen voor het duurzame inkoopbeleid dezelfde aanpak als het Rijk. De termijn van 2015 is gekozen omdat er zo veel gemeenten zijn, waardoor de invoering complex is. De ILO-normen zijn niet voor alle producten relevant. Maatwerk is nodig, omdat het voor sommige producten relevant is om een uitgebreid scala van sociale criteria te toetsen, terwijl het voor andere al meerwaarde heeft om te toetsen op algemene uitgangspunten.

Dit najaar stuurt de minister een overzicht van het gebruik van biologische producten voor de catering van ministeries. De doelstelling van 40% moet op termijn worden aangescherpt, maar nog niet voor alle producten bestaan biologische vervangers.

De ontwikkelingen na Bali verlopen minder snel dan Nederland wil. Dit komt deels doordat in de VS weinig gebeurt in aanloop naar de presidentsverkiezingen. China, India en andere grote ontwikkelingslanden stellen zich wel welwillender op. Nederland zit dicht bij het vuur, in de personen van Yvo de Boer bij het UNFCCC en Maas Goote als lead negotiator voor de EU-delegatie.

Nederland neemt met zes of zeven Europese landen het initiatief om sneller vorm te geven aan de financiële architectuur en technologie-overdracht. De financiële architectuur moet rechtvaardig zijn en alle landen omvatten, zodat ook de armere landen profiteren. De EU moet de komende periode de doelstellingen overeind houden, zich voorbereiden

op de 30% reductie van CO₂-uitstoot en gemaakte afspraken zo veel mogelijk intact houden om het klimaatproces op gang te houden. De Oost-Europese landen hebben moeite met de inspanningsverplichtingen. Nederland zal op de Milieuraad in Parijs in juli echter vasthouden aan de afspraken en slechts flexibiliteit in de marge toestaan.

Er is een expert meeting van Nederlandse deskundigen in voorbereiding om de nieuwe klimaatcijfers van het IPCC te bespreken.

De minister kent de uitspraken uit NRC Handelsblad van Yvo de Boer. Zij verwijst naar de laatste zin van het artikel, waarin staat dat zij en minister Koenders voldoen aan hun internationale inspanningen.

In Poznan wordt de balans opgemaakt en eerste keuzen gemaakt voor de financiële architectuur, maar de Bali-afspraken kunnen dan nog niet concreet worden uitgewerkt. Dat moet gebeuren tussen Poznan en Kopenhagen.

Klimaatneutraal vliegen en klimaatcompensatie zijn een marktaangelegenheid. De minister heeft wel gesproken met compensatie-instellingen. Zij zijn op dit moment al ver gevorderd met een certificeringssysteem. De minister informeert de Kamer binnenkort over de veiling van emissierechten.

De Kamer wordt voor de afloop van het reces geïnformeerd over de importheffing op spaarlampen uit China.

Het is te veel werk om alle directe en indirecte kosten van het klimaatbeleid in kaart te brengen, maar de minister wil dit wel met de globale overheidskosten doen.

De uitvoering van het amendement-Duyvendak wordt één jaar opgeschoven, omdat de uitvoerder SARVision meer werk nodig heeft. Met het Nederlands Instituut voor Vliegtuigontwikkeling en Ruimtevaart zijn al afspraken gemaakt.

De **minister voor Ontwikkelingssamenwerking** zegt dat het ministerie van Buitenlandse Zaken probeert om in het kader van de Schokland-akkoorden met zo breed mogelijke steun in de samenleving vorm te geven aan klimaatinitiatieven in ontwikkelingslanden. Voorbeelden zijn het mainstreamen van adaptatie, het akkoord Groen licht voor Afrika, de waterprojecten en de certificering van biobrandstoffen.

Internationaal kan vooruitgang worden geboekt door het onderlinge verband tussen mitigatie, adaptatie, financiering, bossen en technologie te verbeteren. Het hoofddoel van de minister is de klimaatconferentie in Kopenhagen. De grootste uitdagingen tot dan zijn om de steun van de middeninkomenslanden voor de klimaatdoelstellingen te winnen en om de armste ontwikkelingslanden de ruimte te geven om te groeien. In deze laatste categorie landen moet veel worden geïnvesteerd in mitigatie en adaptatie. Het kabinet heeft voor dit doel 500 mln. gereserveerd in het kader «energie voor de armsten». Voor het welslagen van Kopenhagen moet het Westen via de klimaatfondsen van de Wereldbank de landen met een gedifferentieerde verantwoordelijkheid, zoals China en India, overtuigen van het belang van mitigatie. Die fondsen komen nu van de grond, ook voor de arme landen. Belangrijke vraag is hoe via die projecten investeringen uit private fondsen kunnen worden gestimuleerd.

Nederland leidt met de Wereldbank en Engeland een project dat per land beziet hoe adaptatie vorm moet krijgen. Voor de financiering van adaptatie geldt het principe «de vervuiler betaalt», waarbij elk ministerie zijn eigen verantwoordelijkheid heeft. Het ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking besteedt jaarlijks ongeveer 15 mln. in het kader van de GEF-fondsen (Global Environment Facility) en andere activiteiten. De adaptatiefondsen kunnen niet alleen betaald worden uit de financiering van de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Meer geld is nodig, maar nog onduidelijk is hoeveel, omdat de precieze kosten nog onduidelijk zijn. Het Westen moet nu al laten zien dat het ook na 2013 een financieringsstroom voor adaptatiekosten kan realiseren, bijvoorbeeld door een heffing

op het CDM of via de veilingopbrengsten. Belangrijk is dat er Europese afspraken komen, omdat niet alle landen zich altijd aan hun betalingsverplichtingen houden. Europese oormerking van gelden is evenwel onmogelijk. In het regeerakkoord is vastgelegd dat de gereserveerde 500 mln. uitsluitend wordt besteed aan hernieuwbare energie. De Kamer wordt binnenkort geïnformeerd over de besteding van de 500 mln. Er is geen sprake van een achterstand in de besteding. Een klein deel wordt al uitgegeven via Wereldbankprojecten.

Het CDM moet toegankelijker worden voor de armste landen, bijvoorbeeld via de invoering van een programmatisch CDM, waarin kleinere projecten worden gebundeld om hun verhandelbaarheid te vergroten. De minister draagt hieraan bij door ontwikkelingslanden te steunen met een programma voor capaciteitsopbouw. In het kader van dit programma wordt de institutionele capaciteit bij de overheden en lokale bedrijfsleven opgebouwd, wat moet leiden tot lagere transactiekosten en grotere kansen op de CO₂-markt. Ook in het kader van de klimaatonderhandelingen wordt ingezet op vergroting van de toegankelijkheid van het CDM. Hiertoe wordt onderzocht of het mogelijk is te differentiëren tussen emissierechten van de armste landen en de iets rijkere landen.

De synergie tussen het aankoopprogramma voor emissierechten en de capaciteitsopbouw kan beter. De op Bali gemaakte afspraken bieden mogelijkheden om het CDM te verbeteren. Ontwikkelingslanden zijn nu zelf verantwoordelijk voor hun eigen ontwikkeling en stellen zelf hun prioriteiten. Het staat kopers van CDM-projecten vrij om zelf duurzaamheidscriteria te hanteren.

Zwakke punten in de besturing van bosprojecten zijn de corruptie en de onmacht van de inheemse volken. De minister ziet erop toe dat het punt van de belangen van de biodiversiteit en van de lokale bevolking bij de UNFCCC-onderhandelingen in Ghana wordt ingebracht.

In internationale onderhandelingen moet een hoofdpunt gemaakt worden van de uitstoot van broeikasgassen door bosbranden, boskap of slecht beheer. Nederland investeert via de Wereldbank en de TU Twente in methoden om de extra CO₂-opslag te meten. Herbebossing is mogelijk onder CDM, maar deze projecten komen niet van de grond. In de onderhandelingen van de UNFCCC wordt gezien hoe dit beter kan. Een nationale aanpak van ontbossing en herbebossing is wenselijk, omdat de projectmatige aanpak moeilijk te monitoren is. De monitoring van ontbossing in Indonesië is moeilijk door corruptie en de belangen van de lokale bevolking. In het ontwikkelingssamenwerkingprogramma voor Indonesië wordt geïntegreerd gewerkt aan alle aspecten: beter bestuur, corruptiebestrijding et cetera. De monitoring moet gecoördineerd gebeuren, bijvoorbeeld met het FAO.

Voor RED werkt het prijsmechanisme voor bossen het best. Ook belangrijk zijn een goed beheer en het investeren in rangers.

De minister werkt samen met de minister van VROM aan de certificering van biobrandstoffen in bijvoorbeeld Indonesië, zodat biobrandstoffen kunnen worden geëxploiteerd op een manier die het milieu of de lokale bevolking niet belast.

Nadere gedachtewisseling

De heer **Samsom** (PvdA) vraagt of de minister voor Ontwikkelingssamenwerking de huidige voorzitter van de EU, Frankrijk, wil vragen om met de Amerikaanse presidentskandidaat Obama te spreken over het internationale klimaatbeleid als deze binnenkort Europa bezoekt.

De heer **Jansen** (SP) ontvangt graag meer informatie over de voortgang van de afspraken die met gemeenten zijn gemaakt, bijvoorbeeld over de rol van de corporaties.

De heer **Duyvendak** (GroenLinks) benadrukt dat de monitoring van de ontbossing door oud-staatssecretaris Van Geel is toegezegd, maar niet is uitgevoerd.

Krijgt de Kamer een verslag van de expert meeting over de nieuwe inzichten van de klimaatverandering?

Wil de minister voor Ontwikkelingssamenwerking een brief sturen met zijn gedachten over de ontbossing?

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD) zegt dat zij meer vertrouwen heeft in het beleid als het kabinet erkent dat de transitie naar duurzaam geproduceerde dierlijke en plantaardige eiwitten zonder voorbehoud nodig is. Zij vraagt verder om de toezegging dat in de nota voedsel en consument de instrumenten en doelstellingen worden opgenomen voor het reduceren van de consumptie van dierlijke eiwitten.

Mevrouw **Wiegman-Van Meppelen Scheppink** (ChristenUnie) vraagt minister Koenders om een brief over het REDD-mechanisme.

De heer **Madlener** (PVV) vraagt of in ontwikkelingslanden geen sprake is van een welvaartsprobleem in plaats van een klimaatprobleem. Zij kunnen immers de kosten voor bijvoorbeeld dijkverhogingen niet opbrengen. Is de Europese markt al geopend voor deze landen? Komt prijsdumping nog steeds voor in die landen? Hoe wordt omgegaan met biobrandstoffen totdat de «Cramercriteria» van kracht zijn?

Mevrouw **Neppérus** (VVD) hoort graag meer over de afspraken met gemeenten over duurzaam inkopen.

De **minister van VROM** wil rapporteren welke successen gemeenten boeken, want zij wil actief laten zien dat er voortgang wordt geboekt. Zij heeft er geen behoefte aan om een nieuwe reactie te geven op de ontwerpklimateetwet van de milieubeweging. Het kabinet spant zich in om de duurzaamheidscriteria voor biobrandstoffen zo snel mogelijk te certificeren. De gemeenten gebruiken voor hun duurzame-inkoopbeleid dezelfde SenterNovemanalyses als het Rijk. De gemeenten krijgen op kosten van het Rijk trainingen om te zorgen dat zij met die informatie kunnen werken.

De **minister voor Ontwikkelingssamenwerking** zal samen met de minister van LNV een brief schrijven over het REDD-mechanisme. De problematiek van ontwikkelingslanden is zowel een klimaat- als een welvaartprobleem. In sommige landen, zoals Birma, is ook het regime verantwoordelijk. Er is veel gedaan tegen prijsdumping. De export-subsidies van de EU zijn bijna uitgefaseerd voor landbouwproducten. De minister zet zich in voor een open Europese markt. De afspraken over biobrandstoffen zijn bekend en worden in 2009 bezien. Het kabinet is niet blind voor de negatieve aspecten van biobrandstoffen. Ontwikkelingssamenwerking besteedt ongeveer 10 mln. tot 15 mln. aan adaptatie en 30 mln. aan mitigatie. Het kabinet heeft al erkend dat de eiwitconsumptie een probleem is. Er zijn twee nota's in de maak waarin wordt ingegaan op de transitie naar duurzame eiwitconsumptie.

Toezeggingen

- De Kamer wordt uiterlijk september 2008 geïnformeerd over de concrete besteding van de 500 mln. in het kader van «energie voor de armsten».

- In het najaar 2008 wordt de Kamer geïnformeerd over de uitwerking van de verduurzaming van voedselketens (nota voedsel en consumptie).
- De Kamer wordt geïnformeerd over de wijze waarop het veilen van broeikasgasemissierechten in de huidige periode wordt georganiseerd.
- De Kamer wordt geïnformeerd over de globale kosten van de overheid ten aanzien van het klimaatbeleid.
- De Kamer wordt voor het einde van het zomerreces geïnformeerd over de importheffing op spaarlampen.
- De Kamer krijgt een brief over de bossenproblematiek.
- De Kamer wordt bij de volgende rapportage Duurzaam inkopen nader geïnformeerd over de catering bij LNV.

De voorzitter van de vaste commissie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,
Koopmans

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Ormel

De griffier van de vaste commissie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,
Van der Leeden